

POLITIKŲ DISKURSAS RETORINIŲ ASPEKTU: PRISTATYMO ŽANRAS

DOC. DR. IRENA SMETONIENĖ

Vilniaus universitetas

Vilnius University

Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

El. paštas irena.smetoniene@flf.vu.lt

Santrauka

Straipsnyje kalbama apie vieną iš politinio diskurso žanrų – pristatymą, jam būdingą kompoziciją, kalbos priemonių atranką, oratoriaus gebėjimą perteikti partijos nuostatas ir patraukti į savo pusę klausytoją – potencialų rinkėją. Aštuoniolikos LRT laidoje dalyvavusių partijų atstovų pristatymai rodo, kad Lietuvoje jau formuojasi politinis elitas, gebantis sklandžiai ir įtaigiai kalbėti, jaučiantis vietą, laiką ir kontekstą, išmanantis retorikos subtilybės, mokantis žaisti žodžiais, kad aiškiai matyti pristatymo, kaip žanro, kompozicija, funkcijos ir tikslas, retorinių priemonių tikslingumas.

Reikšminiai žodžiai: politinis diskursas; pristatymas; kompozicija; retorinės priemonės; oratorius.

Įvadas

Politinis diskursas susilaukia vis platesnio nagrinėjimo. Mūsų politikų kalbos bandomos įsprausti į kitose šalyse, turinčiose ilgas politinio diskurso tradicijas, išstobulintus politinės komunikacijos modelius, kalbėjimo strategijas, tačiau Lietuvos politikai yra išaugę lietuviškoje aplinkoje ir, be

jokios abejonės, kuria savo strategijas, ieško efektyviausių būdų pasiekti savo klausytojų protą ir širdis.

Pirmiausia politikų kalbos yra viešosios kalbos, retorikos specialistų priskiriamos apeliacinėms kalboms¹. Dažniausias lingvistų tyrinėjimo objektas – proginės politikų kalbos, tikriausiai dėl jų kalbos turtingumo ir estetiškumo. Atkreiptinas dėmesys, kad politinis diskursas nėra viena-planis. Galima sakyti, kad jo žanrų būtų įmanoma išskirti tiek pat, kiek ir publicistikos, tik publicistikos žanrai pastaruoju metu keičiasi, perima vienas kito bruožus, vis daugiau juose pastebima intertekstualumo, o politinis diskursas atvirksčiai – bėgant metams formuojasi tam tikros tradicijos, nusistovi nerašyti reikalavimai, kaip politikas turi kalbėti konkrečioje situacijoje. Pagal konkrečią situaciją galima skirti retorikos teorijoje jau aptartas kalbas: šventinę, sveikinimo, padėkos, epitafinę, tostą, mitingo ir t. t., tačiau rinkimų diskurse aiškiai formuojasi dar nedaug dėmesio sulaukę pristatymo (partijos tikslai, uždaviniai, jų sprendimo būdai) ir pristatymo (asmeninės pažiūros, tikslai) žanrai, kai per labai trumpą laiką reikia išdėstyti partijos programą ir savo nuostatas. Šio straipsnio tikslas – deskriptyviniu ir analitiniu metodais aptarti politikų pristatymus pirmoje rinkimų laidoje ir išryškinti svarbiausius pristatymo bruožus.

Retorinė tiek rašytinių, tiek sakytinių tekstų analizė, kai kuriamas vientasis oratoriaus paveikslas ir analizuojamas ne vienas kuris retorinis aspektas, o aspektų visuma, kol kas tebėra naujas dalykas Lietuvoje (išsamiai šie dalykai aprašyti ir sujungti tik Reginos Koženiausienės monografijoje „Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė“²), tačiau būtent teksto

¹ Sakoma, kad ši viešųjų kalbų rūšis yra iškalbos centras. Jomis oratorius labiausiai tikisi palenkti klausytojų valią, tačiau pirmiausia jis turi paveikti protą ir paliesti jausmus. Šiose kalbose neįmanoma išsiversti be įtikinimo, įtaigos, išaugančių iš pačios retorikos dvasios ir esmės. Oratorius tiesiogiai kreipiasi į klausytojus, apeliuoja į jų orumą, garbę, sąžinę, dorovę, moralę, stengiasi paveikti mąstymą, įsitikinimus, pakeisti net ir susiformavusią nuomonę. Išsamiau žr. Koženiausienė, K. *Retorika: iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 63–67.

² Koženiausienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

ir oratoriaus dermė lemia rezultatą, leidžia kalbėti apie oratorių kaip brandžią asmenybę. Sakytinio teksto turinį perteikia ne tik struktūrinė ir teksto organizavimo funkcija, ne tik oratoriaus pasirinktos retorinės priemonės, bet ir kalbos skambesys, balso moduliacijos, intonacija, tonas, potekstės, pauzės ar nutylėjimai, taip pat oratoriaus kūno kalba, laikysena, aplinkos pajutimas³. Tik kompleksiškas retorinių aspektų nagrinėjimas leidžia nustatyti, kokių tikslų siekia kalbėtojas, kokia tikroji kalbėtojo intencija, ką iš tiesų jis nori pasakyti⁴.

³ Štai kaip R. Koženiausienė apibūdina Vytauto Landsbergio asmenybę prieš nagrinėdama jo kalbos elementus: „Oratorius prie tribūnos visada prieina ramiai, be jokio skubėjimo, kalba be triukšmo, be į akis krintančios gestikuliacijos (jo vidinė energija slypi akyse, bet niekada nesiveržia per kraštus). Klausydamiesi lėtos oratoriaus kalbėsenos, girdime ramų balsą, natūralias šnekamosios kalbos intonacijas, tik jam vienam būdingas pauzes, mąstyti ir permąstyti verčiančias potekstes ir nutylėjimus. Politiko kalba logiška, aiški ir kartu sugestyvi, daugiabalsė, persmelkta istorinių, literatūrinių ir kultūrinių intertekstų ir balsų, itin šmaikščios frazeologijos.“ (Koženiausienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 266).

Net nagrinėdama rašytinius tekstus autorė negali apsieiti be oratoriaus kūno kalbos analizės, nes vien kalbinių niuansų nagrinėjimas nesukurtų viso oratoriaus paveiklo: „R. Valatka taip pat neretas TV politinių diskusijų dalyvis. Jose R. Valatka yra susikaupęs, susikoncentravęs į kalbamą dalyką. Sėdi tiesiai, pasitempęs, pakelta galva, jo veido išraiška aiški, ryžtinga, žvilgsnis nukreiptas iš viršaus žemyn, koją užsikėlęs ant kojos, rankos viena ant kitos ramiai sudėtos ant kelių, veido raumenys šiek tiek įtempti, gestai labai riboti. Tokia kūno kalba rodo, kad kalbėtojas yra aukšto vidinio statuso, užtikrintos laikysenos, įsitikinęs savo strategijos teisingumu, pasitikintis savimi, turintis aiškią nuomonę ir tvirtą požiūrį, kurį formuluoja suprantama, aiškia, neskubria, raiškiai artikuliuota kalba. Matyti, kad kalbėtojas yra stiprių nervų žmogus, ryžtingai valdo situaciją, visada yra pasirengęs atidengti kontrargumentų ugnį ir paprieštarauti pašnekovui.“ (Koženiausienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 233).

⁴ „Sakytinių kalbų analizė parodo, kaip kalbėtoją klausytojas supranta iš balso, mimikos, kūno kalbos, kaip suvokia jo kuriamą įvaizdį, jo požiūrį į kalbamą dalyką, jo nuostatas, pažiūras, santykį su savimi, su visuomene, su valdžia ir pasauliu, su kultūra ir politika. Kalba atskleidžia jo pamatines vertybes – kiek jam svarbus teisingumas, sąžiningumas, žmoniškumas. Per pasakytą ir (ar) parašytą žodį matyti, ar jam būdingas atvirumas, ar uždarumas, koks jo požiūris į šeimą, tautą, pačią valstybę.“ (Koženiausienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 16–17).

Tyrimui pasirinkta pirmoji 2012 metų rinkimams skirta laida per LRT televiziją „Seimo rinkimai 2012“ (2012 m. rugsėjo 17 d.). Joje partijų lyderiai arba atstovai pirmą kartą turėjo progą pristatyti savo partijų programą. Tikėtina, kad pirmam pristatymui partijos parinko geriausius savo atstovus, nes sugebėti per laidos vedėjos nustatytą laiką (pusantros minutės) „pristatyti savo politines pažiūras“ nėra paprasta, o teoriškai būtent šis vakaras gali lemti rinkėjų pasirinkimą. Norint pasiekti teigiamą rezultatą, labai svarbu, kad oratorius gerai apmąstytų, kokia turi būti itin trumpos kalbos kompozicija, kas yra būtina informacija, o ką galima pasilikti ateities diskusijoms, kaip patenkinti klausytojų lūkesčius, kaip juos pamaloninti, kokie informavimo, argumentavimo ir patraukimo į savo pusę būdai tinka geriausiai. Taip pat labai svarbu pasirinkti, kokios retorinės priemonės tiktų labiausiai, kad pristatymas nebūtų perkrautas tropais ar figūromis, kad jis nevirstų lozunginiu kalbėjimu⁵. Čia kaip niekur kitur svarbi sakomo teksto ir oratoriaus iškalbos vienovė, nes pristatymo žanras leidžia oratoriui ne tik išreklamuoti atstovaujama partiją, bet ir parodyti save kaip asmenybę. Politinio diskurso tyrėjų pastebėta, kad daugelis kalbėjimo strategijų yra naudojamos ne politiniam tikslui pasiekti, o

⁵ Politiko kalbinis poveikis klausytojui politiniame diskurse apibūdinamas kaip manipuliacinė verbalinė priemonė. Tyrėjų darbuose skiriamos šešios tokių priemonių pasirinkimo prielaidos: komunikacinės (šnekos akto dalyviai, priklausomai nuo situacijos, pasirenka tinkamiausias priemones, atitinkančias jų ketinimus), kognityvinės (teigiama, kad komunikantų bendravimas remiasi sąmonėje egzistuojančiais kognityviniais modeliais, kurie komunikacijos metu vienaip ar kitaip pasitelkiami, transformuojami), lingvistinės (leksinio vieneto ar gramatinės formos pasirinkimas nėra atsitiktinis – jį lemia komunikacijos tikslas ir strategija), sociologinės (kai kurie netiesioginės (ne)kalbinės elgsenos motyvai susiję su konvencijomis ir priklauso nuo asmens; pragmatikoje šie socialinės sąveikos motyvai įvardijami kaip netiesioginės šnekos aktai), retorinės (kalbos priemonių pasirinkimą, planavimą lemia siekimas optimizuoti komunikaciją, komunikuoti efektyviai: patraukti ir išlaikyti adresato dėmesį ir pan.), estetinės (kalbant tiesiogiai dingsta kai kurios implikacijos, susijusios su adresanto ir adresato tarpusavio santykiais; tos implikacijos dažnai yra svarbiau nei pranešimu pateikiama informacija). Išsamiau žr. Juzelėnienė, S., Baranauskienė, R. Solidarumo komunikacinės taktikos raiška politiniame diskurse. *Kalbų studijos*. Nr. 19 (2011).

teigiamam asmeniniam įvaizdžiui kurti (kartais tai vienintelis politinės kalbos tikslas)⁶.

Laidoje dalyvavo 18 politinių partijų ir susivienijimų atstovai, straipsnyje oratorių kalbos analizuojamos tokia tvarka, kokia jie turėjo galimybę kalbėti laidoje.

Eligijus Masiulis

E. Masiulio pristatymas vienas iš ryškiausių analizuojamoje laidoje ir galėtų būti laikomas tokio žanro pavyzdžiu. Jau pirmaisiais sakiniais oratorius stengiasi užmegzti kontaktą ne tik su klausytojais, bet ir su studijoje sėdinčiais kolegomis. Pasisveikinimas skirtas visiems, linkėjimai – kolegoms. Tokia kalbos įžanga oratorius tarsi kviečia visus laidos dalyvius išlaikyti kolegišką toną, politinę kultūrą ir nenukrypti nuo laidos vedėjos klausimo. Viena iš pagrindinių įžangos funkcijų – sudaryti įspūdį apie save. Oratorius ją realizuoja su kaupu. Dėstomoji dalis labai nuosekli ir konkreti: pagrindiniai partijos tikslai ir sritys, kuriose bus dirbama, konkretūs darbai. Nors pasibaigęs laikas neleidžia oratoriui parodyti, kokia, jo manymu, turėtų būti tokios kalbos pabaiga, tačiau tai nė kiek nesumenkina paties pristatymo. Su teksto nuoseklumu puikiai dera oratoriaus tvirta laikysena, drąsus žvilgsnis, balso tonas, loginiai akcentai, sutvirtinami gestais. Susidaro įspūdis, kad oratorius į laidą atėjo pasiruošęs, gerai apmąstęs (tarsi išmokęs) tekstą, jaučiasi tvirtai, pats tiki tuo, ką sako. Kaip ir dera partijos lyderiui⁷, jis jaučiasi esąs partijos dalimi, kalba jos vardu vartodamas įvardį *mes*: *mes labai aiškiai sakome, kad pagrindinės mūsų pastangos bus ekonomikos augimas, ir čia mes turime parengę visą priemonių planą...* Pasirinkus įtikinimo kalbą, kuri orientuota į adresato protą, retorinėms priemo-

⁶ Apie kalbines strategijas išsamiau žr. Bielinis, L. Lingvistiniai politinės komunikacijos supratimo aspektai. *Respectus philologicus*. Nr. 2 (2002).

⁷ Tikras partijos lyderis ne tik atstovauja partijai, bet ir tautos vertybėms, tradicijoms, intelektiniam potencialui, moralės normoms. Išsamiau žr. Augustinaitis, A. Politinio lyderio komandos vadyba. *Politologija*. 1999, Nr. 1.

nėms vietos beveik nelieka. Matyt, neatsitiktinai oratorius pasirenka tik keletą pristatymą pajavairinančių detalių: oratorius kolegoms linki **garbingos kovos**, o kalbėdamas apie žmones, pasirenka mažiąbinę formą (*suneša pinigėlius į biudžetą*), tarsi pabrėždamas ypatingą pagarbą žmonėms, kurie sąžiningai moka mokesčius, nors uždirba nedaug.

Valdemaras Valkiūnas

Oratorius pasirenka tradicinę įžangą, labiau tinkančią asmeniniam prisistatymui, o ne partijos pažiūrų išdėstymui: *Labas vakaras. Aš esu Valdemaras Valkiūnas, Respublikonų partijos vadovas*. Pirmieji oratorius žodžiai lemia klausytojų palankumą ir pripažinimą, oratoriaus asmenybės įvertinimą – kokį išpūdį susidaro klausytojas, jeigu oratorius kartoja tai, ką prieš kelias sekundes sakė laidos vedėja (*Ponas Valdemaras Valkiūnas, Respublikonų partija*)? Dėstomoji dalis pradėdama anafomis: **Mes esame už nacionalinius interesus, už tai, kad Lietuva turėtų savo identitetą, savo nacionalinį savitumą. Mes esame už tai, kad Lietuva būtų valdoma ūkiškai**. Į retorinę figurą įpinama ir kritika dabartinei valdančiajai daugumai – klausytojui sunku suprasti, ar oratorius nori akcentuoti savo partijos tikslus (anafora paprastai vartojama būtent tokiu tikslu), ar sukritikuoti dabartinę situaciją, tačiau kritika išsoka ne vietoje ir be jokių argumentų. Toliau oratorius pereina prie išplėto metaforinio palyginimo: *Jeigu mes jausimės kaip priekaba automobilio, mes niekada nieko nepasieksime. Mes turime būti automobilis, mes turime būti vairuotojai, kurie Lietuvą vairuos, o ne būti ta priekaba ir ją tempia*. Kitokiame kontekste toks palyginimas galėtų skambėti visai vykusiai, bet šioje konkrečioje situacijoje nuskamba kiek komiška ir neįtaigiai (tai matyti ir iš studijoje sėdinčių laidos dalyvių reakcijos). Apskritai dėstomoji pristatymo dalis paremta šūkais ir deklaracijomis: *Jeigu Lietuva turi savo tikslą, tai mes žinom kaip tą padaryti; Mes turim kelią; Mus veda į nebūtį; Mums reikia mobilizuotis vardan Lietuvos*. Pristatymui trūksta nuoseklumo, aiškumo, konkretumo, oratorius neįaučia konteksto, laiko ir vietos, nes tokia kalba labiau

tinkama mitingams ir minios agitacijai. Mitinginį kalbėjimą dar labiau sustiprina pakeltas tonas ir pakili intonacija. Pačiam oratoriui stinga tvirtumo, užtikrintumo savo žodžiais, nuolatinis užsikirtimas ir pauzės klausytojui gali sudaryti tik vieną įspūdį – oratorius nuolat pamiršta išminktą tekstą, nepasitiki savo kalbiniais gebėjimais.

Kęstutis Daukšys

Pristatymas pradedamas labai trumpa įžanga – pasisveikinimu, iš karto dėstomos partijos nuostatos. Pasirinkta labai paprasta, bet aiški informacinės kalbos struktūra – problema ir jos sprendimo būdai. Operuojama faktais, skaičiais, viskas labai konkretnu ir nuoseklu. Kalba orientuota į klausytojų protą, todėl šykštu retorinių priemonių – pavartota tik kasdienė *kelio* metafora⁸, kurios metaforiškumas jau išblėšęs dėl nuolatinio vartojimo: *tam žinom kelius*. Kalba turi labai aiškia pabaigą, apibendrinančią tai, kas pasakyta: *Tai yra pagrindinės Darbo partijos nuostatos*. Trumpame pristatyme oratorius be jokių deklaracijų ir šūkių sugeba pasakyti, kad partija – tai mes ir aš, tarsi pabrėždamas partijos vienybę ir jos stipriąją pusę – žmones: *partija yra už ...; mes manom ir žinom... taip pat manau, kad...* Atrodo, kad oratorius rengėsi kalbai, sudėliojo svarbiausius akcentus (tai rodo loginiai kirčiai), tiki tuo, ką sako (*mes manom ir žinom, ką daryti*), tačiau pristatymą kiek sugadina oratoriaus žvilgsnis, nukreiptas į grindis, ir balse nuolat jaučiama liūdesio gaida.

Kristina Brazauskienė

Oratorė be jokios įžangos kalbą pradeda nuo kritikos *senosioms*

⁸ Ideologizuotas tekstas visada kuriamas metaforomis. Esmė ta, kad didžioji socialinės tikrovės dalis įsisąmoninama metaforiniais terminais, bendrais visiems sociumo nariams. Tyrėjų pastebėta, kad viena iš dažniausių politikų vartojamų metaforų yra susijusi su tikslingu ar netikslingu judėjimu, kelione ar keliu. Tai leidžia klausytojui suprasti, kad politika yra kelionė, politiniame diskurse įgyjanti specifinių bruožų. Išsamiau žr. Cibulskienė, J. Konceptualioji kelio metafora Lietuvos rinkimų diskurse. *Kalbotyra*. T. 54(1) (2005).

partijoms (oratorės terminas). Lyg ir bandoma savo mintis kiek struktūruoti (*Kitos partijos sako... mūsų partija siūlo*), tačiau greit neigiamų gyvenimo reiškinių aptarimas tiek išplėtojamas, kad laidos vedėjai tenka priminti savo klausimą. Tik tuomet klausytojas gali išgirsti, kokios yra partijos pažiūros. Jos nusakomos vienu sakiniu (*Mūsų pažiūros yra centro kairiosios*). Toks atsakymas vargu ar priimtinas ir suprantamas kiekvienam klausytojui, laukiančiam, kaip partija patenkins jo lūkesčius. Pristatyme nuskamba kelios kasdienės metaforos (*verslas nepakelia mokesčių; šešėlinė ekonomika*), tačiau jos kalboje atsiranda spontaniškai. Pristatymas neturi jokios struktūros, loginių akcentų, jam būdinga pasakojamoji intonacija, šnekamajai kasdienei kalbai būdingas pertaras *reiškia* dar labiau pabrėžia jos buitiskumą. Matyti, kad oratorė neturi patirties kalbėti viešai, kalba neapmąstyta iš anksto, negalvota apie žanrą, kontekstą ir laiką. Šiltas draugiškas kalbėjimas ir pasakojimas apie tai, kas šiuo metu yra blogai ir kas nuo to kenčia, politikui tinkamas nebent kameriniame susitikime su rinkėjais arba kolegomis.

Rasa Juknevičienė

Pristatymas labai aiškios struktūros ir nuoseklus. Oratorė pasirenka pačią tikslingiausią šiame kontekste įžangą – padėką: *Visų pirma noriu padėkoti visiems geros valios žmonėms, su kuriais per šituos nelengvus beveik ketverius metus įveikėm iš tikrųjų nelengvą laikotarpį. Pasaulinė krizė, užgriuvusi Europą. Ir tik žmonių dėka mes galėjome padaryti tuos darbus, kuriuos padarėm*. Oratorė yra valdančiosios partijos atstovė, todėl jos trumpame pristatyme kalbama apie nuveiktus darbus ir jų tęstinumą. Aiškiai ir nuosekliai išdėstomi partijos prioritetai, akcentuojama, kad tai partijos vertybės, čia šiandien perduodamos atstovės lūpomis. Tiesos argumentuojamos autoritetų pavardėmis (*Tą ką tik girdėjote ir per televizijos laidą, Edvardo Lucas*

įvertinimą⁹. Klausytojas pamaloninamas ne tik padėka, bet ir anaforiniu kalbėjimu (*Mums labai svarbu, kad toliau būtų įgyvendinami energetikos projektai. Mums labai rūpi, kad ir teisingumo mūsų krašte būtų daugiau.*), perėjimui nuo vienos minties prie kitos vykusiai pasirenkama sentencija (*Mūsų valstybė toli gražu nėra tobula – jeigu tobulų apskritai būna.*), praeičiai apibūdinti pasitelkta metafora (*krizė užgriuvo Lietuvą*). Kalbos pabaiga dera su įžanga ir nuosekliai išplaukia iš dėstomosios dalies: *Todėl nuoširdžiai kviečiu: kartu įveikėme sunkumus, o dabar kartu kurkime valstybės gerovę.* Tai netiesioginis kvietimas balsuoti už atstovaujamą partiją, bendrumo jausmo kūrimas, klausytojo kvietimas pasijusti kūrėju¹⁰. Sklandi oratorės kalba, loginiai akcentai, tvirtumas ir užtikrintumas savo žodžiais tipišką agitacinę kalbą padaro patrauklią ir nenuobodžią. Matyti, kad kalbai ruošiasi iš anksto, tačiau oratorė jos neskaito ištaisai, žvilgsniu ieškoma kontakto su klausytoju, improvizuojamieji teksto intarpai nesugriauna jo vienovės ir neišmuša oratorės iš vėžių. Pristatyme realizuotos pagrindinės komunikacijos funkcijos: informacija, apeliacija ir estetika.

Neringa Venckienė

Pristatymas neturi aiškios struktūros, oratorė jaučiasi tarsi netikėtai užklypta, todėl nežino, nuo ko pradėti: *Tai pirmiausia norėčiau pasakyti, kad „Drąsos kelio“ partija susikūrė tik šiais metais...* Kalboje

⁹ Intertekstiniai elementai kalboje klausytojui perša mintį, kad politikas yra išsilavinęs, seka įvykius, geba sieti įvairių sričių žinias. Tokia strategija politikams leidžia pateikti įsivaizduojamai auditorijai savo vertybines nuostatas ne tiesiogiai, bet subtiliai, aplinkiniu keliu, nes žinomas vardas yra susijęs su gerai žinomu tekstu arba precedentine situacija. Išsamiau žr. Šolienė, A. Intertekstiniai elementai politiniame diskurse. *Respectus philologicus*. Nr. 7 (2005).

¹⁰ „Solidarizacijos su tauta intenciją atskleidžia įvardis *mes* (kartais jis numanomas iš daugiskaitos pirmojo asmens veiksmažodžio formos) su prieveiksniu *kartu*. Vieni kandidatai apeliuoja, kad kartu jau buvo kažkas nuveikta, o kiti žada, jog kartu bus daug padaryta“. Juzelėnienė, S., Baranauskienė, R. Solidarumo komunikacinės taktikos raiška politiniame diskurse. *Kalbų studijos*. Nr. 19 (2011), p. 102.

ryškūs du akcentai – pasigyrimas (*Mano manymu, tai geriausias sąrašas iš visų čia dalyvaujančių partijų.*) ir dabartinės valdžios kritika. Klausytojas nieko nesužino apie partijos nuostatas (prisiminti, ko buvo klausta, paprašo ir laidos vedėja), nes kalbama tik apie vieną problemą – teisėsaugą. Oratorė nuolat pabrėžia: *mano manymu; man kaip teisininkei; mane stebina*, todėl kyla klausimų, ar tokia partija yra tik vieno žmogaus, ar oratorė neskiria, kas yra partijos pristatymas, o kas asmens prisistatymas, o gal nesama jokios bendros programos. Viešo kalbėjimo patirties trūkumą liudija ne tik padrikas kalbėjimas, bet ir nevaldomos intonacijos bei nelingvistiniai elementai (nesugebėjimas ramiai sėdėti, nusijuokimas ir t. t.).

Valdemaras Tomaševskis

Nors atsisakyta tradicinės viešosios kalbos kompozicijos, pristatymą sudaro dvi aiškios dalys: 1) programinės nuostatos, pažiūros ir konkretūs darbai; 2) žmonės ir geriausios jų savybės. Kalba pradeda nuo tikslaus atsakymo į vedėjos klausimą, todėl klausytojas nepasigenda įžangos. Nuostatos dėstomos anaforiškai (*Pasisakome už socialinę apsaugą, mokesčių diferencijavimą... Taip pat stipriai pasisakome už tradicinę šeimą... Mes pasisakome už krikščioniškas vertybes...*), tačiau pasirinkta tik informuoti klausytoją, todėl kitų retorinių priemonių atsisakyta. Antroji kalbos dalis ypač išryškina vienybės ir bendrumo idėją, kad partija – tai mes, mūsų žmonės. Ji išlieka informatyvi ir tiksli, ir čia nerasta vietos emocijoms. Tikslus informatyvus tekstas dera su oratoriaus tiesia laikysena, tvirtu balsu, užtikrintu ir savimi pasitikinčiu tonu.

Algirdas Butkevičius

Oratorius pasirenka tradicinę įžangą – pasisveikinimą, po kurio iš karto dėstomos partijos nuostatos. Kalba struktūruota matematiškai (*Mes didžiausią dėmesį skirsime... Antra kryptis...*), aiškiai įvardijamos problemos, sprendimo būdai ir laukiamas rezultatas, akcentuojama,

kad to pasiekti galima tik su kompetentingais žmonėmis. Gana sausa informacinė kalba, orientuota į išprususį klausytoją, laukiantį ne gražių žodžių, bet konkrečių darbų. Kartu tai patyrusio politikos kalba, nes klausytojas (rinkėjas) laukia ne tik problemų, bet ir jų sprendimo būdų, o dar svarbiau, kaip sprendimas palies jį patį. Pristatymas neturi viešajai kalbai būdingos pabaigos, galbūt pasibaigęs laikas neleidžia apibendrinti, o gal sąmoningai sukuriamas įspūdis, kad problemų yra gerokai daugiau, ir partija taip pat žino, kaip jas išspręsti (pristatymo pabaiga pasakoma pakelta intonacija). Dabartinės valdžios kritika šiuo atveju gerokai suprastina apmąstytą, tikslingą ir nuoseklų pristatymą, o kelis kartus pavartota kasdienė metafora *kelias* nuskamba neoriginaliai. Oratoriaus laikysena tvirta, balsas užtikrintas, kiek šaltokas, aiškūs loginiai akcentai – sudaromas įspūdis, kad šis oratorius ir jo partija žino, ką sako ir ko čia atėjo.

Valentinas Mazuronis

Oratorius per pusantros minutės sugeba pademonstruoti retorikos išmanymą. Jis pasirenka agitacinei kalbai labai tinkamą figūrą simploką: ***Kada mes sakom*** – *laisvę verslui, mes turim galvoj laisvę verslui, ekonomikai. Kada mes sakom* – *teisingumą piliečiams, tai mes sakom, kad teisinėje sistemoje turi būti giluminiai pertvarkymai. Kada mes sakom, kad vagims vieta kalėjime, mes sakom, kad ginsim tvarkos ir teisingumo principus mūsų valstybėje. Jeigu mes norim, kad mūsų vaikai gimtų ne Ispanijoje ar Airijoje, kurkim trečią respubliką. Jeigu mes norim, kad mūsų žmonės energingi galėtų, turėtų galimybę užsidirbti mūsų valstybėje ir gyventi, kurkim trečią respubliką. Jeigu mes norim, kad brandaus amžiaus žmonės turėtų orią senatvę, kurkim trečią respubliką. Simploka yra ypatinga figūra¹¹, nes ja galima akcentuoti pa-*

¹¹ „Simplokos stilistinis efektas yra dvigubas, nes joje susipina intensyvi, emocinga anafora ir ritmiška bei apibendrinimo galios turinti epifora“. Koženiauskienė, R. *Retorika: iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 265.

grandinę mintį, kuri tarsi siūlas susiuvia visą tekstą į nedalomą visumą, ji per kartojimą leidžia įtvirtinti norimus dalykus klausytojo galvoje jam to net nenučiuojant (šiuo atveju meistriškai sužaista partijos pavadinimu: *mes sakom, kad ginsim tvarkos ir teisingumo principus mūsų valstybėje*), ši figūra turi didelį estetinį poveikį, bet per dažnai kartojama greitai atsibosta. Šiuo atveju oratorius pasirenka gana nelengvą būdą pasiekti klausytojo protą ir širdis, nes visas pristatymas remiasi tik simplokomis, tačiau oratorius gerai išmano retorikos žaidimo taisykles, todėl, kad neatsibostų, jis žaidžia figūra pakeisdamas jos schemas: nuo schemas *kada mes sakom, ... mes sakom, kad* pereinama prie agitacinio kvietimo, daug ryškesnio ir emociškesnio už ankstesniąją schemą (*jeigu mes norim, ...kurkim trečią respubliką*). Simploka dažniausiai pagražinama kitomis retorinėmis priemonėmis – šiame pristatyme esama ir metaforų (*giluminės reformos, ori senatvė, kito kelio nėra*), tačiau iškalbos centras vis dėlto yra simplokos. Pristatymas yra klasikinės kompozicijos, nes turi pradžią (pasisveikinimas) ir iš retorinės dėstomosios dalies nuosekliai išplaukiančią apibendrinamąją pabaigą (*Kito kelio nėra, nes ilgiau taip besivystančioje valstybėje gyventi nebeįmanoma.*), sustiprinančią klausytojo jausmus. Tiek pabaiga, tiek dėstomoji dalis skamba kiek deklaratyviai, tačiau talentingo oratoriaus perteikiama labai natūraliai ir sumaniai. Matyti, kad kalbai ruošiasi, kad retorinės figūros pasirinktos sąmoningai. Pristatymo paveikumą dar labiau sustiprina tvirtas oratoriaus balsas, įtaigus kalbėjimas, loginiai kirčiai, užtikrintumas savo žodžiais.

Gintaras Songaila

Oratorius atkreipia dėmesį į dviprasmišką laidos vedėjos klausimą-prašymą (*pristatyti savo politines pažiūras*). Patyrę politikai, gerai jaučiantys kontekstą, laiką ir vietą, puikiai skiria asmeninį prisistatymą nuo partijos pristatymo, diskusijų žanrą nuo monologo, todėl jiems tokių klausimų nekyla arba jie savo asmenines pažiūras sugeba išdėstyti per partijos programą akcentuodami, kad jie yra partijos dalis. Tokia

pradžia rodo, kad oratoriui svarbiau yra kitų klaidų iškėlimas, o ne rinkimų tikslų ir nuostatų paskleidimas klausytojams. Pristatymui ir taip skirta labai mažai laiko, o dėl santykių aiškinimosi jo dar sumažėja. Per visą pristatymą oratorius taip ir neranda savo vietos koalicijoje, nes nuolat šokinėjama nuo *mano pažiūros, mes manome, aš pats esu, tautininkai yra už*. Nedaug kalbama apie uždavinius ir jų įgyvendinimą, daugiausia akcentuojama, kas jau nuveikta ar dabar daroma. Iš visos koalicijos išskiriami tik tautininkai, taip tarsi pabrėžiama, kad jie yra svarbiausi, o kitų – tik lydymasis vaidmuo (jie net neįvardijami). Pristatymo struktūra aiški, jo dalys atskiriamos pauzėmis ir intonacija: įžanga – pasisveikinimas, pabaiga – apibendrinimas (*Mūsų pagrindinis tikslas – apginti valstybę ir tautą šitoj sunkioj situacijoje*). Oratoriui būdingas diktatoriškas tonas, polinkis į lozunginių kalbėjimą (*mes giname, mes ginsime*), balsas tvirtas, loginiai kirčiai paryškunami gestais.

Vidmantas Žiemelis

Pristatymas pradedamas pasisveikinimu, pasakoma, kokios yra jo atstovaujamos partijos pažiūros. Partijos ateities tikslai, konkrečios sritys ir darbai nuosekliai aptariami dėstomojoje dalyje. Akcentuojant svarbiausius darbus remiamasi partijos žmonėmis – visuomenei gerai žinomais autoritetais (buvęs švietimo ministras), taip sutaupant laiką tarsi parodoma, kaip bus dirbama ir koks bus veiklos rezultatas. Kalbama daugiskaitos pirmu asmeniu (*mes turime*) parodant partijos vienybę ir bendrumą. Kritika valdančiajai daugumai išsakoma gana santūriai ir nepiktai. Kalbos estetinei funkcijai skirta mažai dėmesio, pavartotos tik kelios kasdienės metaforos (*kelias, žingsnis*), estetiškumo, matyt, siekta oratoriaus malonių balsu, korektiškėmis intonacijomis. Kalbėjimo tonas pasakojamasis, o pasakojimui pusantros minutės yra labai mažai (oratorius niekaip netelpa į nurodytą laiką, kalbėjimas girdimas ir išjungus mikrofoną), todėl tokia kalba labiau tiktų ilgesniaime pristatyme.

Joana Šimanauskienė

Pasisakymo struktūra aiški: įžanga (pasisveikinimas), dėstomoji dalis (esamos situacijos apžvalga) ir apibendrinamoji (galima sakyti, utopinė) pabaiga (*Mes keisim. Negalim pasakyti kaip, bet mes eisim kartu ir keisim.*). Taigi dėstomojoje dalyje tik aptariamos skaudžiausios valstybės gyvenimo vietos, klausytojas nesupažindinamas nei su partijos nuostatomis, nei su uždaviniais, nei su sprendimo būdais, vietoj jų – tik dabartinės valdžios kritika. Iš pradžių lyg ir bandyta pasiremti skambiomis frazėmis (*Mūsų centras – žmogus*), kurios galėjo būti pristatymo akcentai, tačiau įsileista į asmenines nuoskaudas ir pamiršta vieta, laikas ir kontekstas. Matyti, kad oratorė neturi viešojo kalbėjimo patirties, nes sunkiai valdoma intonacija, asmeninės nuoskaudos ir blogybių aptarimas suponuoja aukos balso tembrą, pristatymą menkina ir buitinis kalbos stilius, minčių tarpai užpildomi šnekamajai kalbai būdingais intarpais (*reiškia, taip, taipogi, iš tikrųjų*).

Algirdas Paleckis

Oratorius pristatymą pradeda nuo kreipimosi į laidos vedėją ir išvengia tradicinės įžangos. Ji iš tiesų skamba naujai, netikėtai, todėl atkreipia klausytojo dėmesį ir realizuoja svarbiausią įžangos funkciją. Dėstomoji dalis labai nuosekli, konkreti, joje nėra nieko nereikalingo. Matyti, kad oratorius jaučia laiką ir vietą, yra kruopščiai apmąstęs kiekvieną žodį. Svarbiausius dalykus ne tik akcentuoja loginiais kirčiais ir intonacija, bet ir dar kartą pakartoja (*pabrėžiu*). Laisvai bendrauja su laidos vedėja, jos klausimai neišmuša iš vėžių, oratorius sklandžiai sugrįžta prie partijos uždavinių ir siekių – tai rodo, kad oratorius yra įsitikinęs savo žodžiais ir tiki partijos nuostatomis. Pabaiga išplaukia iš dėstomosios dalies – tai agitacija balsuoti už oratoriaus atstovaujamą partiją (*Mūsų numeris 13. Laimingas numeris. Kviečiu už jį balsuoti.*). Kalba neabejotinai priskirtina prie agitacinių, tačiau oratorius puikiai valdo balsą, nesama nė gaidelės diktatoriškumo ar deklaratyvumo. Net kasdienės metaforos (*anarchinė rinka, ekonominis kursas, komandinės*

ekonomikos aukštumos), atklystančios iš kitokio pasaulio, oratoriaus lūpose skamba įprastai ir nešokiruoja. Kalbėtojas pasižymi gana sklandžia kalba, puikia įtaiga, valdo balsą ir intonacijas.

Ramūnas Karbauskis

Oratorius pristatymą pradeda nuo atsakymo į vedėjos klausimą, ar jam patiktų gyventi tokioje valstybėje, apie kokią kalbėjo ankstesnis oratorius. Nuo atsakymo sklandžiai pereinama prie partijos veiklos. Akcentai tik žemės ūkiui ir žaliųjų judėjimui, todėl oratorius savo partijos darbus siūlo vertinti konkrečiais partijos narių darbais. Apie partijos narius kalbama pagarbiai, su pasididžiavimu (*mūsų žmonės*). Žmonės neįvardijami, todėl galima susidaryti įspūdį, kad jų daug ir visi kompetentingi, verti patekti į Seimą. Svarbiausias kalbos akcentas paliktas pabaigai. Pristatymas baigiamas laipsniavimo figūra, kurios pagrindą sudaro aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai: *Mūsų pažiūros pačios žemiškiausios, pačios žaliausios, pačios sveikuoliškiausios ir taip toliau*. Oratorius tiesmukai nesigiria, kad jų partija yra pati geriausia, tačiau tiek kalbėjimas apie partijos žmones, tiek efektinga pabaiga leidžia tai suprasti. Taigi oratorius išmano retorikos dalykus, moka žaisti žodžiais, puikiai valdo balsą ir intonacijas, sugeba kalbėti nuotaikingai. Trūksta tik akių kontakto su menamu klausytoju arba laidos vedėja.

Stanislovas Buškevičius

Kalba nuo pat pirmo sakinio turi aiškų adresatą (*Labas vakaras, gerbiami rinkėjai*), dėstomosios dalies taip pat aiškios dvi dalys: keli deklaratyvūs sakiniai ir išvardijimas dalykų, už kuriuos pasisako oratorius. Kalba labai trumpa, neišnaudojamas net trumputis tam skirtas laikas. Oratorius pristatymą baigia apibendrinamąja fraze (*Trumpai ir aiškiai.*), tarsi užkertančia kelią bet kokiems klausimams. Kalbama tik savo vardu (*mano pažiūros, aš pasisakau*), todėl neaišku, ar tokios yra ir atstovaujamos partijos nuostatos, ar partija yra tik vienas žmogus, o

gal partijai diktuoja savo nuostatas jos lyderis. Oratoriaus laikysena tiesi, balsas tvirtas, bet šaltas, intonacija pakili ir kapota, žodžiai palydimi rankos gestais. Tiek laikysena, tiek kalbėjimas liudija susireikšminimą ir diktatoriškumą, kalba labiausiai tinkama mitinge.

Algis Čaplikas

Oratorius pasirenka kiek kitokią pristatymo įžangą. Čia informatyvumas dera su klausytojo patraukimu, lūkesčių patenkinimu: *Liberalų ir centro sąjunga dalyvauja rinkimuose su šūkiu „Trečias kelias – uždirbanti“*. Tai iš esmės viską ir pasako. Dėstomoji dalis susideda iš kelių smulkesnių dalelių, išplaukiančių viena iš kitos, oratoriaus atskiriamų intonacija ir pauzėmis. Iš pradžių nuskamba deklaratyvūs reklaminiai šūkiai (*Tik laimingas, kūrybingas, uždirbantis žmogus gali padaryti laimingą valstybę.*) ir savo partijos pažiūrų lyginimas su kitais, toliau pereinama prie skaičių vardijimo, kiek atsakingų darbų patikėta partijos žmonėms, prie atskirų asmenybių, dalyvaujančių laidoje, vardijimo, tačiau apibendrinama, kad tai ir yra komanda, taip pabrėžiant partijos bendrumą ir jos narių susitelkimą. Trečioje dalyje oratorius išvardija darbus, kurie jau padaryti, ir išdėsto ateities planus. Padarytiems darbams pristatyti pasitelkiama simploka: **Mes pasakėme** programoje – likviduosime apskritis – **mes tą padarėme**. **Mes pasakėme** – pradėsime sveikatos reformą – **mes tą padarėme**. **Mes pasakėme** – reguliuosime kainas vaistų – **mes tą padarėme**. Pristatymo pabaigoje oratorius pakartoja svarbiausią mintį: *Be žmogaus laimingo nebus reikalingas ir energetinis saugumas*. Tai vienas iš geriausių pristatymų, jam būdingas ryškus planingumas, nuoseklumas, realizuojamos informacinė, apeliacinė ir estetinė funkcijos. Kalba apmąstyta, sudėliota, oratorius puikiai valdo intonacijas ir balsą: pradžia ir pabaiga sakomos pakiliai, kaip ir dera agitacijai, o dėstoma ramiu tonu, logine intonacija, loginiai kirčiai sustiprinami gestais.

Juozas Murauskas

Pristatymo įžanga tradicinė – pasisveikinimas. Dėstomoji dalis ne-nuosekli, šokinėjama nuo asmeninės patirties prie blogybių aptarimo. Visas dėmesys tik vienai problemai – emigracijai, tačiau partijos planai neaiškūs: kalbama, kas turi būti, tačiau nepateikiama, kaip tai reikėtų padaryti. Į padrikoką kalbėjimą įpinama kritika dabartinei valdžiai. Pristatymas lieka be pabaigos, baigiamosios frazės nesugeba išklausti ir laidos vedėja. Kalba nukreipta į klausytojo jausmus, tą patvirtina ir skambios metaforos (*emigrantai beldžiasi į duris, paprastų žmonių partija*). Oratoriui būdingas buitinis kalbėjimas (pvz., intarpinis žodelis *žinot*, gana dviprasmiškai nuskamba šnekamojoje kalboje vartojama mažybinė forma *vyrukai*), pasakojamoji intonacija – visa tai išduoda oratoriaus viešojo kalbėjimo patirties trūkumą.

Artūras Zuokas

Oratorius pristatymą pradeda pasisveikinimu, o dėstomąją dalį – tiksliai atsakymu į laidos vedėjos klausimą (partijos ideologija ir skirtumai nuo kitų liberalų). Matyti, kad oratorius yra parengęs labai planingą kalbą, susidedančią iš kelių smulkesnių dalių. Antroji dėstomoji dalis nuo pirmosios atskiriama pauze ir intonacija. Čia oratorius pristato savo komandos narius, esančius studijoje. Trečioji dalis skirta konkretiems darbams. Gaila, kad laidos vedėja sutrukdo oratoriui sklandžiai pereiti prie tolesnės minties nutraukdama per komandos pristatymą ir pareiškdamą, kad šioje laidoje to daryti negalima (nors tai darė net keli kalbėję oratoriai). Nors oratorius po kivirčo grįžta prie paruoštos kalbos ir ją sklandžiai tęsia, tačiau veide matyti įtampa ir justis susierzinimas balse. Pasibaigęs laikas neleidžia oratoriui pademonstruoti pristatymo pabaigos, tačiau matyti, kad tai būtų buvusi viena iš pavyzdinių pristatymo kalbų, nors neoriginalių – ir kompozicija, ir kalbėjimo maniera ji labai panaši į A. Čapliko pristatymą. Laikysena, kalbėjimo tempas, loginiai kirčiai, intonacija, įtaigumas, užtikrintumas savo jėgomis ir sakomais žodžiais rodo esant patyrusį oratorių.

Apibendrinimas ir išvados

Galima teigti, kad Lietuvoje jau formuojasi politinis elitas, sugeban-
tis sklandžiai ir įtaigiai kalbėti, jaučiantis vietą, laiką ir kontekstą, išma-
nantis retorikos subtilybes, mokantis žaisti žodžiais. Kalbos kokybė la-
bai priklauso nuo kalbėtojo politinės patirties: aiškiai skiriasi patyrusių
politikų ir pradedančių, tik besikuriančių partijų atstovų pristatymai.

Nors politikų viešosios kalbos nedaug kuo skiriasi nuo kitų viešųjų
kalbų, tačiau aiškiai matyti pristatymo, kaip žanro, kompozicija ir tiks-
las, retorinių priemonių tikslingumas. Per labai trumpą laiką pateikti
partijos tikslus, uždavinius ir jų sprendimo būdus, pademonstruoti
nuoseklų, planingą ir gražų kalbėjimą, klausytoją informuoti, patrauk-
ti, vykusiai pasinaudoti retorinėmis priemonėmis ir sudaryti gerą įspū-
dį apie save pavyksta ne kiekvienam, bet jau galima išskirti pristatymo
kalbų, kurios galėtų būti pavyzdys ir esamiems, ir būsimiems politi-
kams.

Tyrimas atskleidžia ir kitą diskurso pusę – klausytojų (rinkėjų)
nuostatas. Atkreiptinas dėmesys į rinkimų rezultatus – pasirinktos tos
partijos (su keliomis išimtimis), kurių vadovai arba atstovai pristaty-
mui buvo pasiruošę, demonstravo savo iškalbą ir socialinį statusą (ne-
įtaigus pasirodė nei butinis kalbėjimas ir nusileidimas ant žemesnio
socialinio laiptelio negu rinkėjas, nei savęs iškėlimas virš partijos, va-
dinasi, ir virš rinkėjų), komandinį darbą. Vadinasi, šių dienų rinkėjas
yra išprusęs, sugeba atskirti siauras asmenines problemas nuo globalių
visiems svarbių problemų, nori, kad jo pasirinktos partijos nariai būtų
visapusiškas pavyzdys, į kurį galėtų lygiuotis.

A RHETORICAL ASPECT OF POLITICAL DISCOURSE: THE GENRE OF PRESENTATION

IRENA SMETONIENĖ

Summary

Keywords: political discourse; presentation; composition; rhetorical devices; orator.

The article deals with one of the genres of political discourse, a presentation, with its characteristic composition, selection of language means, the orator's capability to convey the party's attitudes and win over the listener, a potential elector. It would be possible to distinguish as many genres of political discourse as of journalism, except the journalistic genres have been recently changing, borrowing each other's features, with intertextuality becoming more and more prominent in them, while in political discourse, on the contrary, with the years certain traditions have been formed, unwritten rules have been shaped, how a politician should speak in a certain particular situation. The contents of an oral text is conveyed not only by the structural and or-

ganizational function of the text, not only by the rhetorical devices chosen by the orator, but also by the sound of the language, modulation of one's voice, intonation, tone, implications, pauses or silences, as well as by the orator's body language, poise, the feel of the surroundings. The presentations of eighteen party representatives who participated in the TV show, is evidence enough that in Lithuania a political elite is already being shaped, who is capable of fluent and persuasive talking, who has a feel for place, time and context, who is well-versed in rhetorical subtleties, who can play with words; and that the composition, functions and aim of the presentation as a genre, the expediency of rhetorical devices is perfectly obvious.

Įteikta 2013 m. vasario 1 d.